

PAREMIOLOŠKI JEZIČNI IZRAZ U AKTUALNOM
POLITIČKOM KONTEKSTU U HRVATSKOJ

ŽELJKA MATULINA
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 801.73:398.9:808.62:32
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1994-03-30
Received

Polazeći od neophodnosti identificiranja i inventariziranja hrvatskih poslovice kao dijela nacionalne kulture i nacionalnog jezika u ovome se radu na temelju govorenih i pisanih masmedijskih tekstova korištenih u Hrvatskoj u protekle četiri ratne godine (1991-1994) želi pokazati (1) koja je tematika u političkim rubrikama opisana paremiološkim izrazom, te kakva je njena komunikacijska namjera, (2) o kakvom se fundusu poslovice radi, te koje se poslovice najčešće koriste i (3) na koji način.

(1) U političkim rubrikama prevladavaju one poslovice koje metaforički aludiraju (a) na političko stanje u bivšoj Jugoslaviji iz hrvatske perspektive, (b) na karakteristike agresora, te (c) na procjenu svoje vlastite situacije kao i na kvalifikacije o sebi samima. (2) U ustanovljenom korpusu od stotinjak poslovice, od kojih su 82 poslovice različite, najčešće se javlja šest poslovice: "Povijest je učiteljica života", "Oko za oko, zub za zub", "Kako posiješ, onako ćeš i žeti", "Tko se mača laća od mača će i poginuti", "Vuk dlaku mijenja, al' ćud nikada" i "Prostri se onoliko koliko ti pokrivač doseže". (3) Što se pak načina upotrebe poslovice tiče, ovim radom se potvrđuju već ranije opažene tendencije u upotrebi poslovice, tj. da se u masmedijskom tekstu poslovice najčešće koristi formalno preinačena, a preinačavanje se vrši na 9 načina. U radu se opisuje svaki od navedenih 9 načina, a sve se u korpusu konstatirane i analizirane poslovice shodno tome svrstavaju u 9 strukturnih klasa.

0. Uvod

Polazeći od neophodnosti raspoznavanja i popisivanja fundusa hrvatskih poslovice kao dijela nacionalne kulture, u ovom se radu na temelju govorenih i pisanih masmedijskih tekstova želi istražiti: prvo, koje se poslovice u njima najčešće javljaju, drugo, s kakvom komunikativnom namjerom i treće, na koji način.

Do sada izvedene paremiološke analize hrvatskih masmedijskih tekstova¹ pokazuju da su kontekstovi, čestoća i funkcija poslovice vrlo različiti, da su u takvim tekstovima najomiljenija područja upotrebe sport i politika, te da se poslovice tamo najradije upotrebljava u preinačenom obliku. To da je predmet ovoga rada politički kontekst poslovice proizlazi iz mojih svakodnevnih zapažanja jezika hrvatskih masmedija u posljednje tri ratne godine. U te tri teške ratne godine ispunjene jakim emocionalnim nabojima čini se kao da ljudi češće nego ikad dosada posežu za izrekama svojih davnih predaka i za citatima iz *Biblije*, kao da na taj način traže moralnu podršku, utjehu u nevolji ili pak kao da tim pregnantnim simboličnim jezičnim formulacijama nastoje iskazati vjernost svojoj nacionalnoj tradiciji.

S druge strane paremije (poslovice) su zbog svoje metaforičnosti i nedirektnosti omiljeno sredstvo "elegantnijeg" jezičnog komuniciranja. Umjesto neposredne jezične formulacije u svakodnevnom govoru kao npr. *on je lukav* možemo se poslužiti izrazom *on je /stari/ lisac*; na taj način ćemo pokazati veću distanciranost ali istovremeno ćemo tom izražajnom sredstvu pridati i jednu komponentu duhovitosti. Isto tako umjesto *ne vjerujemo da će se oni promijeniti* možemo reći *vuk dlaku mijenja, al' čud ne*. Od direktne formulacije *želimo im se osvetiti* upečatljiviji će biti biblijski citat *oko za oko, zub za zub*. Osim maskiranosti i slikovitosti paremiološki oblici u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi najčešće dobivaju i jedno dodatno stilističko obilježje, a to još snažnije doimlje recipijenta, te cjelokupnom tekstu pridaje osobitu živahnost.

1. Korpus

U namjeri da pronađem odgovor na pitanja fundusa, oblika i komunikativne svrhe poslovičnog izraza u aktualnom političkom kontekstu u Hrvatskoj sastavila sam zbirku od 105 jednorečeničnih tekstova (rijetki su dvorečenični tekstovi) s integriranim poslovicama. Većina tekstova (74 primjera) uzeta je iz programa Hrvatske televizije (HTV) u posljednje tri godine (1990-

¹ Usp. sljedeće radove - Željka Matulina (1990): "Upotreba poslovice u naslovima zadarskog tjednika 'Narodni list'", u: *Zadarska revija*, 4, Zadar, str. 443-456; Željka Matulina (1991): "Sprichwörter in Artikelüberschriften der 'Slobodna Dalmacija' und einiger vergleichbarer österreichischer Tageszeitungen", u: *Znanstvena revija*, 1, Maribor, str. 97-108; Željka Matulina (1991): "Upotreba poslovice u dnevnim novinama", u: Branko Tošović (ured.), *Jezik i stil u sredstvima masovnog informisanja*, Sarajevo, str. 48-66; Željka Matulina (1993): "Upotreba poslovice u osječkom dnevnom listu 'Glas Slavonije'", u: *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 21, Zadar, str. 155-176.

1993), jedan je tekst uzet iz programa Hrvatskog radija (HR), 21 tekst iz hrvatskog dnevnog lista *Slobodna Dalmacija* (zadarsko izdanje), a 8 tekstova iz hrvatskog dnevnog lista *Glas Slavonije*.

Ono što se ovdje podrazumijeva pod "političkim" kontekstom jesu tekstovi ekscerpirani iz specijalnih reportaža o političkim događajima u Hrvatskoj i drugim državama bivše Jugoslavije, izvješća o nacionalnim i međunarodnim političkim sastancima, konferencijama i skupovima, intervjui s političarima i poznatim ličnostima javnog života, ali i s običnim, malim ljudima neposredno ugroženim ratnim zbivanjima, tu su nadalje televizijske emisije s političkim sadržajem "Spektar", "Politički magazin", "Kontakt-program" i prvi Dnevnik HTV-a.

2. Način rada

Tekstove iz programa Hrvatske televizije recipirala sam najprije auditivno, a zatim sam svaki pojedinačni tekst s poslovicom zapisala na odvojenu karticu. Emisije televizijskog programa pratila sam najčešće u ranim poslijepodnevim i navečer, vrlo rijetko ujutro ili noću. Svaka kartica sadrži po jedan tekst, dakle citat s integriranom poslovicom, vrstu masmedija, datum, izvorni oblik poslovice i strukturni tip poslovice.² Potpuno precizna analiza paremiološkog materijala u govorenim medijima (kao što su radio i televizija) može se postići samo prikladnim pomagala. Zbog nedostatka takvih pomagala, ali prvenstveno zbog nedostatka električne struje u zadnje tri godine, u ovom je korpusu sadržan samo onaj paremiološki materijal koji je bio dostupan promatranju. Pretpostavljam da se radi samo o jednoj petini stvarno upotrijebljenog paremiološkog materijala.

Pisani tekstovi (novinski tekstovi) u ovome su radu samo egzemplifikativno uzeti u razmatranje. O njima je bilo više govora na drugim mjestima.³

Sve registrirane i analizirane poslovice koje su podloga ovome radu navedene su u Dodatku, a svrstane su prema abecednome redu njihove ključne riječi. Tako sredene one mogu poslužiti kao osnova za buduće paremiološke analize.

² Izvori su uglavnom preuzeti iz zbirke *Hrvatske narodne poslovice* Vicka S k a r p e.

³ Vidi nap. br. 1.

3. Cilj istraživanja

Na temelju ovako sastavljenog korpusa masmedijskih tekstova ovdje se želi istražiti: (1) o kakvom se fundusu poslovice radi i koje se poslovice najčešće koriste, (2) na koji se način registrirane poslovice koriste i (3) koje su teme u okviru političkih rubrika opisane paremiološkim izrazom te kakva im je komunikativna namjera.

4. Rezultati istraživanja

4.1. Fundus i učestalost poslovice

Korpus obuhvaća 105 poslovice, a od njih su 82 poslovice različite. U najčešće korištene poslovice spada 6 sljedećih poslovice:

- (1) *Povijest je učiteljica života.* (4 puta)
- (2) *Oko za oko, zub za zub.* (4 puta)
- (3) *Kako posiješ, onako ćeš žeti.* (4 puta)
- (4) *Tko se mača laća od mača će i poginuti.* (3 puta)
- (5) *Vuk dlaku mijenja, al' ćud nikada.* (3 puta)
- (6) *Prostri se onoliko koliko ti pokrivač doseže.* (3 puta)

Cjelokupni fundus poslovice ustanovljenih u korpusu nalazi se u Dodatku.

4.2. Način upotrebe poslovice

I ovim se istraživanjem potvrđuju rezultati dosadašnjih analiza da se u suvremenoj upotrebi poslovice najčešće javlja u varijaciji izvora, dakle formalno preinačena, često kao smišljena i veoma efektna igra riječima. Time masmedijski tekst postaje živahan, lepršav i veoma privlačan za recipijenta teksta.

Iz dosadašnjih analiza paremiološkog materijala u masmedijima proizlazi da se preinake na formalnoj razini vrše na 9 načina, a one zahvaćaju podjednako i leksičku i morfosintaktičku razinu. Tipologija preinaka poslovice podrazumijeva sljedećih 9 klasa:

I. tip

Izvorna se poslovice preuzima u potpunosti.

II. tip

Preuzima se sintaktički model izvorne poslovice ali se leksik djelomično supstituira elementima uzetim izvan poslovice.

III. tip

Preuzima se sintaktički model izvorne poslovice a leksik se potpuno supstituira elementima uzetim izvan poslovice.

IV. tip

Ovdje se radi o djelomičnoj ili potpunoj permutaciji (metatezi) elemenata unutar poslovice.

V. tip

Sintaktički model je izmijenjen, a leksik je potpuno sačuvan.

VI. tip

I sintaktički model i leksik su izmijenjeni; barem jedan element bilo sintaktičkog kalupa poslovice bilo njena leksika treba ostati da bi asocirao na izvornu poslovicu.

VII. tip

Ovdje se radi o kombinaciji dviju poslovice ili poslovice i neke druge srodne vrste (npr. poslovične izreke, fraze i sl.).

VIII. tip

Dio izvorne poslovice je eliminiran.

IX. tip

Poslovica se proširuje bilo pojedinačnim novim elementima bilo složenijim cjelinama (čak i rečenicama) ispred, iza ili u sredini poslovice. Česte su uvodne formulacije, a naročito su markantni Wellerizmi - duhovita nadopunjavanja iza poslovice.

Valja napomenuti da jedna preformulirana poslovica istovremeno može spadati u dva ili čak više strukturnih tipova. U analiziranom korpusu najčešća je kombinacija I. i IX. strukturnog tipa, a to znači da je izvorna poslovica najčešće proširena grupom riječi koja je smještena prepozicionirano, dakle ispred poslovice. 50% poslovice u našem korpusu preinačeno je na takav način (usp.

također tabelu br. 1). Među proširbenim postpozicioniranim formulacijama uočavaju se dvije grupe: (1) prvu grupu sačinjavaju proširbene sintagme u kojima je sadržan eksplicitan naputak o porijeklu poslovice, kao što se vidi u sljedećim primjerima:

...kako kaže rimska poslovice... (64)
...ona engleska mudrost da... (74a)
...a tu bi se trebalo držati one kineske poslovice... (30)
...jedna srpska poslovice kaže... (9)
 itd.

U nekim slučajevima upućuje se na porijeklo poslovice time što se ona citira na izvornom jeziku, kao npr.:

Lasciate ogni speranza voi che entrate. (32)
Tempora mutandur. (73)
Divide et impera. (39)
Historia est magistra vitae. (42b)
 itd.

(2) Drugu grupu čine one sintagme u kojima se najčešće uz imenicu *narod* ili *stari* (u smislu "preci") koristi posvojna zamjenica kako bi se ukazalo na vlastito nacionalno poslovično blago; rjeđe se upotrebljavaju i druge vrste riječi, koje ukazuju na prostor u kom se paremija koristi, tako npr. riječ *ovdje* (u smislu "u našem kraju"). Evo nekoliko primjera za drugu grupu proširbenih sintagmi:

Jer davno je rekao naš narod... (48)
Jer pravo su rekli stari ljudi... (82)
...nikad se ne zna što narod misli kad... (38).

Pored veoma izražene tendencije za formalnim variranjem izvora poslovice uočeno je također da se poslovice najčešće koriste na kraju odjeljaka teksta ili čak cjelokupnog teksta; na tim mjestima funkcija poslovice je potkrepljivanje, konkluzija i sažeto rezimiranje teksta. Mnogo rjeđe poslovice služi kao naslov ili početak teksta, a neznatna joj je uloga u sredini teksta.

Tabela br. 1: TIPOLOGIJA FORMALNOG PREINAČAVANJA POSLOVICA IZ KORPUSA

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
<u>3</u> , 5, 6, <u>7</u> , (8), <u>28b</u> , <u>44</u> , <u>46</u> , (9), <u>10</u> , <u>11</u> , <u>12</u> , <u>51b</u> , 68 <u>13</u> , 14, (15), (16), <u>17</u> , <u>19</u> , <u>20</u> , <u>22</u> , 24, 25, <u>27</u> , <u>28c</u> , <u>29a</u> , <u>29b</u> , (30), (31), 32, <u>33a</u> , 33b, 35, 36, <u>39</u> , <u>42a</u> , <u>42b</u> , <u>43</u> , <u>45</u> , 47, <u>48</u> , 49, <u>50a</u> , <u>54a</u> , <u>54b</u> , <u>55</u> , (56), 58, (59a), <u>63</u> , <u>66</u> , 71, 72, <u>73a</u> , 74c, (77), <u>79a</u> , <u>79b</u> , <u>80</u> , (81)	21			1, 4, <u>26</u> , 33d, 2, 18, 23, 28a, <u>34</u> , <u>37</u> , <u>41c</u> , 33c, <u>38</u> , 40, 41a, <u>42c</u> , 50b, <u>41b</u> , 42d, 52b, <u>51a</u> , 52a, 57, 54c, 54d, <u>60</u> , 62, <u>78b</u> 61, 67, 69a, 69b, 73b, <u>74a</u> , 74b, 75, <u>76</u> , 78a				51b, 53, 64, <u>3</u> , <u>7</u> , <u>9</u> , <u>10</u> , <u>11</u> , 65, 70 <u>12</u> , <u>13</u> , <u>17</u> , <u>19</u> , <u>20</u> , <u>22</u> , <u>26</u> , <u>27</u> , <u>28b</u> , <u>28c</u> , <u>29a</u> , <u>29b</u> , <u>30</u> , <u>33a</u> , <u>34</u> , <u>37</u> , <u>38</u> , <u>39</u> , <u>41b</u> , <u>41c</u> , <u>42a</u> , <u>42b</u> , <u>42c</u> , <u>43</u> , <u>44</u> , <u>45</u> , <u>46</u> , <u>48</u> , <u>50a</u> , <u>51a</u> , <u>54a</u> , <u>54b</u> , <u>55</u> , <u>56</u> , <u>58</u> , <u>59a</u> , <u>60</u> , <u>63</u> , <u>66</u> , <u>70</u> , <u>73a</u> , <u>74a</u> , <u>76</u> , <u>78b</u> , <u>79a</u> , <u>79b</u> , <u>80</u> , <u>81</u>
56	5	1	0	13	24	0	5	53

Napomena: crta ispod brojke znači da je poslovice istovremeno prisutna i u nekoj drugoj strukturoj grupi a zagrade znače da je izvor poslovice nepoznat.

4.3. Teme i komunikativna namjera

Metaforičnost i višeznačnost dozvoljavaju poslovice kao ni jednom drugom jezičnom obliku širok spektar primjene, čak i u najdelikatnijim područjima svakodnevne govorne prakse. Disambiguiranje njena značenja vrši kontekst u kom je upotrijebljena, što znači da je njen sadržaj uvijek prepoznatljiv, gdje god da se ona u kontekstu nalazila.

S obzirom na kontekstove u kojima su gore sakupljene poslovice primijenjene može se govoriti o sljedećim tematskim cjelinama:

- (a) poslovice koje aludiraju na političko stanje u bivšoj Jugoslaviji neposredno prije početka domovinskog rata odnosno srpske agresije na Hrvatsku;
- (b) prosudbe o aktualnim ratnim događajima;
- (c) prosudbe o agresoru (Srbima);
- (d) prosudbe o napadnutom narodu (Hrvatima);
- (e) razmišljanje o budućnosti Hrvatske;
- (f) ostalo.

Na tematsko područje (a) ukazuju poslovice uvršćene u popis (koji se nalazi u Dodatku) pod sljedećim brojevima:

21, 33c, 41a, 41b, 50b, 52a

Gore navedene poslovice odnosno njihove preinačene verzije govore o političkim i ekonomskim odnosima u ex-jugoslavenskom savezu država (republika), gdje je Hrvatska uglavnom izvlačila deblji kraj. O neinformiranosti ali i naivnosti Hrvatske u odnašnjoj Jugoslaviji govori aluzija na *ljevicu i desnicu* prema biblijskom citatu *neka ljevica ne zna što radi desnica*. Sa svojom atraktivnom i turistički veoma razvijenom regijom Dalmacijom Hrvatska je u bivšem jugoslavenskom savezu republika desetljećima bila krava muzara; hrvatski ekonomski *pokrivač* - u varijaciji upotrijebljene poslovice namjerno se koristi dalmatinski regionalni izraz *lancun* - bio je premalen, a da bi pokrio cijelu odnašnju Jugoslaviju. Radikalna jugoslavenska i jugo-nostalgičarska misao raspoznatljiva je i u jednoj daljnjoj varijaciji poslovice s temom *pokrivača: na javnoj sceni su i... (takva reagiranja)... po kojima je taj pokrivač trebalo pošto-*

poto... rastegnuti. Tema *oka*, vrlo omiljena u pisanim masmedijskim tekstovima,⁴ upućuje s jedne strane - u okviru ove tematske cjeline - na tijesnu ideologijsku i političku povezanost Srba i Crnogoraca (usp. npr. *ni dva oka, ni oko za oko*), a s druge strane na biblijski citat osvete, o čemu će biti riječi u idućoj tematskoj cjelini.

Na tematsko područje (b) ukazuju poslovice pod sljedećim brojevima:

1, 4, 5, 9, 12, 14, 16, 17, 19, 21, 28a, 28b, 28c, 29a, 32, 33a, 33b, 33d, 35, 36, 39, 42a, 42c, 42d, 43, 48, 49, 50b, 51a, 51b, 54a, 54c, 54d, 55, 58, 60, 61, 62, 63, 66, 69a, 74a, 74b, 74c, 77, 78a, 78b, 79b, 80

U gore navedenim poslovicama i njihovim varijacijama prisutna su razmišljanja o ratu koji se dogodio Hrvatskoj. Osuda agresora i negativne emocije prema njemu stoje u prvome planu, ali istovremeno su prisutna silna samopredbacivanja Hrvata zbog vlastitih grešaka i zabluda u prošlosti, zbog svoje dobronamjernosti i naivnosti. Nadalje u poslovicama se govori o mogućnostima rada i stvaranja u ratnim okolnostima, o životu u izbjeglištvu, o volji da se pomogne bližnjemu, o profiterstvu u ratu, o osvetoljubivosti Srba, o opreznosti ali i nadanju Hrvata.

Na ta razmišljanja nadovezuje se tematsko područje (c), koje sačinjavaju sljedeće poslovice odnosno njihove varijacije:

9, 14, 24, 31, 33a, 33b, 36, 51b, 58, 59a, 59b, 61, 74b, 78b, 81

U navedenim poslovicama otkrivaju se karakteristike Srba - agresora, stereotipizirane ili stvarne? Srbin je prema upotrijebljenim paremijama vojnički odgojen, nasrtljiv, lukav i pokvaren, osvetoljubiv je i teško se mijenja.

Tematsku cjelinu (d) čine sljedeće poslovice:

17, 23, 28b

⁴ Usp. Željka Matulina (1991): "Sprichwörter in Artikelüberschriften der 'Slobodna Dalmacija' und einiger vergleichbarer österreichischer Tageszeitungen", u: *Znanstvena revija*, 1, Maribor, str. 97-108.

Prema gore navedenim paremijama Hrvati su skromni, suzdržani i oprezni. Krajnje oprezni, tako da se često ne zna da li je to neodlučnost ili strah?

Na budućnost Hrvatske aludiraju poslovice okupljene u tematskoj cjelini (e):

2, 7, 11, 28c, 35, 37, 54a, 54b, 65, 70, 71, 75, 76

Iz gore navedenih poslovice izvode se sljedeće misli: Hrvati, unatoč svim strahotama rata koji im je nametnut, ipak ne gube nadu u svoju samoopstojnost. Oni su strpljivi, vjeruju da će kraj rata ipak uskoro doći i da će prema principu sveopće pravednosti svatko dobiti ono što je zaslužio. Po pitanju suživota s drugim narodima u eventualnim konfederacijama Hrvat je, zbog jako lošeg dosadašnjeg iskustva, skeptičan, jer *kako može tada biti vuk sit i koza cijela?* Hrvate muči i ekonomsko pitanje: *čak i kad su vuci siti i sve ovce na broju javlja se problem - kako nahraniti ovce?*

Tematski nedefinirano ostalo je područje (f), u koje spadaju sljedeće poslovice:

3, 6, 8, 10, 13, 15, 18, 20, 22, 25, 26, 27, 29b, 30, 34, 38, 40, 41c, 42b, 44, 45, 46, 47, 50a, 52b, 53, 56, 57, 64, 67, 68, 72, 73a, 73b, 79a

Glavni razlog tome da se ovako velik broj poslovice našao u ovoj nedefiniranoj grupi jest i taj što tu nedostaje podataka o bližem kontekstu korištenih paremija. Radi se o govorenim (kon)tekstovima, koji se teško dadu rekonstruirati.

O tematskoj grupiranosti poslovice iz istraženog korpusa govori tabelarni prikaz br. 2.

Tabelami prikaz br. 2: TEMATSKA GRUPIRANOST POSLOVICA U ISTRAŽENIM MASMEDIJSKIM TEKSTOVIMA

a	b	c	d	e	f
21, 33c, 41a, 41b, 50b,	1, 4, 5, 9, 12, 14, 16,	9, 14, 24, 31, 33a,	17, 23, 28b	2, 7, 11, 28c, 35, 37,	3, 6, 8, 19, 13, 15, 18,
52a	17, 19, 21, 28a, 28b,	33b, 36, 51b, 58, 59a,		54a, 54b, 65, 70, 71,	20, 22, 25, 26, 27,
	28c, 29a, 32, 33a, 33b,	59b, 61, 74b, 78b, 81		75, 76	29b, 30, 34, 38, 40,
	33d, 35, 36, 39, 42a,				41c, 42b, 44, 45, 46,
	42c, 42d, 43, 48, 49,				47, 50a, 52b, 53, 56,
	50b, 51a, 51b, 54a,				57, 64, 67, 68, 72,
	54c, 54d, 55, 58, 60,				73a, 73b, 79a
	61, 62, 63, 66, 69a,				
	74a, 74b, 74c, 77, 78a,				
	78b, 80				
ukupno: 6	49	15	3	13	35

5. Zaključak

U aktualnom političkom kontekstu u Hrvatskoj prevladavaju one poslovice odnosno njihove varijacije koje metaforički aludiraju na političko i ekonomsko stanje u bivšoj Jugoslaviji neposredno prije srpske agresije na Hrvatsku (1991), na osobine agresora, te na procjenu svoje vlastite situacije i kvalifikaciju o sebi samima. U ustanovljenome fundusu od 105 poslovice, od kojih su 82 poslovice različite, najčešće se javlja sljedećih šest poslovice: *Povijest je učiteljica života; Oko za oko, zub za zub; Kako posiješ, onako ćeš i žeti; Tko se mača laća, od mača će i poginuti; Vuk dlaku mijenja, al' ćud nikada i Prostri se onoliko koliko ti pokrivač doseže*. Što se pak načina upotrebe poslovice tiče ovim se radom potvrđuju već ranije opažene tendencije u upotrebi poslovice, naime da se u masmedijskom tekstu poslovice najčešće koristi formalno preinačena, što tekstu pridaje živahnost, a preinačavanje se vrši na devet načina. Varijacije uvijek sadrže i dodatno stilsko obilježje.

Literatura

- Maja B o š k o v i ć - S t u l l i: "Poslovice u zagrebačkom 'Vjesniku'", u: *Etnološka tribina*, 3, Zagreb 1980, str. 77-86.
- Peter G r z y b e k: "Sinkendes Kulturgut? Eine empirische Pilotstudie zur Bekanntheit deutscher Sprichwörter", u: *Wirrendes Wort*, 41/2, 1991.
- Volker H i n n e n k a m p: "Ethisierung: Eine vielseitige Variante der Diskriminierung", u: *IZA*, 4/1990, str. 39-45.
- Ronald G r o s s a r t h - M a t i c e k: "Der Haß auf dem Balkan. Die psychokulturellen Wurzeln des jugoslawischen Bürgerkrieges", u: *Psychologie heute*, ožujak 1992, str. 46-51.
- Wolfgang M i e d e r: *Deutsche Sprichwörter in Literatur, Politik, Presse und Werbung*, Hamburg 1983.
- Wolfgang M i e d e r: *Antisprichwörter*, I:1982, II:1985, III:1989, Heidelberg.
- Wolfgang M i e d e r: "Nur ein toter Indianer ist ein guter Indianer", u: *Der Sprachdienst*, god. XXXVII, sv. 5, 1993, str. 137-142.
- Tomislav R a d i ć: *Vox populi*, Zagreb 1989.
- Lutz R ö h r i c h /Wolfgang M i e d e r: *Sprichwort*, Stuttgart 1977.
- Vicko Juraj S k a r p a: *Hrvatske narodne poslovice*, Šibenik 1909.
- Karl S i m r o c k: *Die deutschen Sprichwörter*, Stuttgart 1988.

D o d a t a k

Popis poslovice iz korpusa

1. BABA
Što je babi milo, to joj se i snilo. HTV 1993; V
Izvor: Što se babi htilo, to joj se i snilo.
2. BAČVA
Stare bačve kvare vino. GS 1989; VI
Izvor: Novo vino se ne stavlja u stare bačve jer će se pokvariti.
3. BABICA
Jer, kako kaže poslovice, gdje je puno babica kilavo dijete. HTV 1991;
I+IX
Izvor: Puno babica, kilavo dijete.
4. BATINA
Velike su riječi kao batina - imaju dva kraja. HTV 1991; V
Izvor: Batina ima dva kraja.
5. BIJESAN
Gdje čeljad nisu bijesna, ni kuća nije tijesna. HTV 1993; I
Izvor: Gdje čeljad nije bijesna, (tamo) ni kuća nije tijesna.
6. BLIŽNJI
Ljubi gospodina Boga i blišnjega svoga kao samoga sebe. HTV 1991; I
Izvor: Ljubi gospodina Boga i blišnjega svoga kao samoga sebe.
7. BOG (CAR)
Ali, kad Bogu damo božje, a caru carevo, onda smo u Europi. HTV
1991; I+IX
Izvor: Bogu božje, caru carevo.
8. BOG (ŽELJE)
Bog kažnjava ljude tako da im ispunjava želje. HTV 1993; (I)
Izvor: nije poznat.

9. BUNAR
Jedna srpska narodna poslovice kaže: Nemoj da pljuješ u stari bunar dok nisi iskopao novi. HTV 1991; (I)+IX
Izvor: nije poznat.
10. CAREVI
Carevi su uvijek u pravu, tvrdili su Rimljani. HTV 1991; I+IX
Izvor: Carevi su uvijek u pravu.
11. ČEKATI
Pa, znate, ko čeka taj dočeka. HTV 1991; I+IX
Izvor: Tko čeka, taj dočeka.
12. ČOVJEK
Jer stara poslovice kaže: Iza svakog čovjeka potraži ženu. HTV 1992; I+IX
Izvor: Iza svakog čovjeka/muškarca stoji žena/potraži ženu.
13. DIM
No, gdje ima dima ima i vatre. HTV 1991; I+IX
Izvor: Gdje ima dima ima i vatre.
14. DIVLJI
Došli divlji, istjeraše pitome. HTV 1991; I
Izvor: Došli divlji, istjeraše pitome.
15. DJECA
Bez djece kuća ne raste. GS 1989; (I)
Izvor: nije poznat.
16. ISTINA
Svatko ima svoju istinu. GS 1989; (I)
Izvor: nije poznat.
17. JAGODE
Ne može se, ljudi, ići grlom u jagode. HTV 1991; I+IX
Izvor: Ne može se (ići) grlom u jagode.

18. JAJE
Kokoška i jaje. GS 1989; VI
Izvor: Da li je starija kokoš ili jaje.
19. JEDAN
Nisu oba pali (tj. aviona neprijateljske vojske), nego samo jedan, ali - slobodno bi se moglo reći - vrijedan. HTV 1992; I+IX
Izvor: Jedan ali vrijedan.
20. KADIJA
Izgleda da je to po onoj (narodnoj): Kadija te tuži, kadija ti sudi. HTV 1993; I+IX
Izvor: Kadija te tuži, kadija ti sudi.
21. KARAVANA
Sjednice prolaze - razlike ostaju. GS 1989; III
Izvor: Psi laju a karavana prolazi.
22. KAZATI
Vraćajući se onoj narodnoj: Nije važno što ti kaže nego ko ti kaže. HTV 1991; I+IX
Izvor: Nije važno što se kaže nego tko kaže.
23. KLJUŠE
Znači, vi sugerirate da se treba uzdati u se... HTV 1991.
Izvor: Uzđaj se u se i u svoje kljuše.
24. KOZA
'ko laže koza, rog ne laže. HTV 1993; I
Izvor: Ako laže koza, ne laže rog.
25. KRV
Krv nije voda. HTV 1991; I
Izvor: Krv nije voda.
26. LISICA
Stručnjaci su se potajno bojali da "Dinamo", goneći lisicu, ne istjera vuka. SD 1989; V+IX
Izvor: Goneći lisicu istjerali vuka.

27. LJUDI
Kao što vidite, sto ljudi, sto čudi. HTV 1991; I+IX
Izvor: Sto ljudi, sto čudi.
- 28a. MAČ
Tko god se mača laća, svijet ga osuđuje. HTV 1991; VI
Izvor: Tko se mača laća od mača će i poginuti.
- 28b. *Ja bih preporučio da se nitko oružja ne hvata. Jer ko se oružja hvata od njega će i poginuti.* HTV 1991; II+IX
Izvor: vidi 28a.
- 28c. *Znate da ima ona stara izreka: Tko se mača laća od mača će i poginuti.* HTV 1991; I+IX
Izvor: 28a.
- 29a. MAČ (OŠTRICA)
Mač kojim je zamahnuo srbijanski predsjednik Milošević ima dvije oštrice, zaključuje engleski radio. HTV 1991; I+IX
Izvor: Batina ima dva kraja./Mač ima dvije oštrice.
- 29b. *Srećom, mač ima dvije oštrice!* SD 1989; I+IX
Izvor: Mač ima dvije oštrice.
30. MAČKA
A tu bi se trebalo držati one kineske poslovice: Nije bitno koje je boje mačka, bitno je da jede miševе! HTV 1990; (I)+IX
Izvor: nije poznat.
31. MAJKA
Sretne li majke kad joj sin za vojnika pode. HTV 1990; (I)
Izvor: nije poznat.
32. NADA
Lasciate ogni speranza voi che entrate. HTV 1991; I
Izvor: Napustite svaku nadu vi koji ulazite. (prijevod)

- 33a. OKO
Tražilo se oko za oko, zub za zub. HTV 1991; I+IX
- 33b. ...*Oko za oko, zub za zub.* HTV 1991; I
Izvor: 33a.
- 33c. *Ni dva oka, ni oko za oko.* SD 1989; VI
Izvor: 33a.
- 33d. *Oči za oči, zube u grlo.* SD 1989; V
Izvor: 33a.
34. OPEĆI SE
Opeklo nas je mlijeko pa sada pušemo i na jogurt, kaže neka poslovice.
SD 1989; V+IX
Izvor: Tko se jednom opeče, puše i na hladno.
35. OPROSTITI
Krist se obratio razbojnicima: Oprosti im Gospodine, jer oni ne znaju što čine. HTV 1992; I
Izvor: Oprosti im Gospodine jer oni (razbojnici) ne znaju što čine.
36. OSVETITI SE
Tko se ne osveti, taj se ne posveti. HTV 1991; I
Izvor: Tko se ne osveti, taj se ne posveti.
37. PAMETNIJI
Nadam se da više nećemo ići onom logikom da pametniji popušta. HTV 1991; V+IX
Izvor: Pametniji popušta.
38. PJEVATI
Samo što se nikad ne zna što narod misli kad (tko) pjeva - upozorio me svemirac. SD 1989; VI+IX
Izvor: Tko pjeva zlo ne misli.

39.   **PODIJELITI**
Ja mislim da je to namjieran (potez) po onoj staroj poslovice "divide et impera". HTV 1990; I+IX
Izvor: Divide et impera.
40.   **POGAČA**
...koju su talijanski carinici nazvali "traženjem hljeba preko pogače"...
HTV 1991; VI
Izvor: Ne traži hljeba preko pogače.
- 41a.   **POKRIVAČ**
A, lancun prekratak. HTV 1989; VI
Izvor: Prostri/pokri se onoliko koliko ti pokrivač doseže.
- 41b.   *Umjesto toga, na javnoj sceni su i drugačija reagiranja, pa i takva po kojima je taj pokrivač trebalo pošto-poto, makar umjetno, rastegnuti.*
SD 1989; VI+IX
Izvor: 41a.
- 41c.   *...iz kojeg treba izvući pouku da se i u ovoj oblasti možemo prostirati samo onoliko koliko nam je pokrivač dugačak.* SD 1989; V+IX
Izvor: 41a.
- 42a.   **POVIJEST**
Ako se držimo one stare da je povijest učiteljica života, onda... HTV 1991; I+IX
Izvor: Povijest je učiteljica života.
- 42b.   *Ako je povijest (ta) magistra vitae, rekao je Stamać...* HTV 1991; I+IX
Izvor: Povijest je učiteljica života.
- 42c.   *Misli iz te učiteljice života vidljive su na svakom koraku.* HTV 1991; VI
Izvor: 41a.
43.   **POŽURITI**
Zato se u Parizu kreću u smjeru: Požuri polako! HTV 1993; I+IX
Izvor: Požuri polako.

44. PROROK
To jest nitko nije prorok u vlastitom mjestu. HTV 1992; II+IX
Izvor: Nitko nije prorok u vlastitoj zemlji.
45. RADITI
...je rekao: Tko ne radi ne treba ni da jede. HTV 1991; I+IX
Izvor: Tko ne radi ne treba ni da jede.
46. RADITI
Jer, tko malo radi malo zaradi. HTV 1991; II+IX
Izvor: Tko malo radi malo i dobije.
47. RAT (BITKA)
Izgubili smo bitku, ali dobili smo rat. HTV 1991; I
Izvor: Izgubili smo bitku, dobili smo rat.
48. RAT (BRAT)
Jer davno je rekao naš narod: Rat nikomu nije brat. HTV 1991; I+IX
Izvor: Rat nikomu nije brat.
49. RAT (BRAT)
Komu rat, komu brat. HTV 1993; I
Izvor: Komu rat, komu brat.
- 50a. RAŽANJ
S obzirom da NSJ nema dinara... preporučujemo odgovornima u NSJ da isplatu osobnih dohodaka svojih trudbenika obave izravno, u devizama, po sistemu "prave ražanj, a zec u šumi". SD 1989; I+IX
Izvor: Prave ražanj, a zec u šumi.
- 50b. *Naime, sada možemo pripremati ražanj, jer zec više nije u šumi.* SD 1989; V
Izvor: Prave ražanj, a zec u šumi.
- 51a. RIJEČI
...da Francuska prijede s riječi na djela. HTV 1992; V+IX
Izvor: Prijedite s riječi na djela.

- 51b. *S riječi na - barut!* SD 1989; II+VIII
Izvor: Prijedite s riječi na djela.
- 52a. RUKA (LJEVA)
To je (kaže Čurković) ostalo iz vremena kad u nas "lijeva ruka nije znala što radi desna". SD 1989; V
Izvor: Neka lijeva ruka ne zna što radi desna.
- 52b. *Lijeva i desna ruka.* SD 1989; VI
Izvor: Neka lijeva ruka ne zna što radi desna.
53. RUKA (MITI)
Ruka ruku mijе. SD 1989; VIII
Izvor: Ruka ruku mijе, a obraz obadvije.
- 54a. SIJATI
Možda će u dane kada padaju glave... važiti ona poslovice: Ono što siješ, to i požanješ. HTV 1991; I+IX
Izvor: Kako posiješ, onako ćeš i žeti.
- 54b. *Jer, ne kaže se uzalud: Kako siješ, onako ćeš i žeti.* HTV 1991; I+IX
Izvor: Kako posiješ, onako ćeš i žeti.
- 54c. *"Posijano" je ono što neprestano, pa i sada - u dramatičnim razmjerima - "žanjemo".* SD 1989; VI
Izvor: Kako posiješ, onako ćeš i žeti.
- 54d. *Tada je posijano ono što neprestano - žanjemo.* SD 1989; VI
Izvor: Kako posiješ, onako ćeš i žeti.
55. SILA
A sila zakon mijenja. HTV 1993; I+IX
Izvor: Sila zakon mijenja.
56. SLOBODA
Ali budući da je sloboda nedjeljiva, nema velikih i malih sloboda. HTV 1991; (I)+IX
Izvor: nije poznat.

57. SLJEPAC
I kako je sljepac sljepca vodio, oba u ovu rupu upadoše. HTV 1991; V
Izvor: Kad sljepac sljepca vodi, oba u rupu padaju.
58. SNIJEG
Da vas podsjetim na onu narodnu: Ne pada snijeg da zavije svijet, nego pada da zvijeri ostave svoje tragove. HTV 1991; I+IX
Izvor: Ne pada snijeg da pokrije svijet nego da zvijeri/životinje ostave svoj trag/svoje tragove.
59. SRBIN
...važi i ovdje: Rado pođe Srbin u vojnike; tako se ovdje pjeva. HTV 1990; (I)+IX
Izvor: nije poznat.
60. SRBI
Kaže se: Srbi su u ratu pobjednici, a u miru gubitnici. HTV 1992; I+IX
Izvor: Srbi su u ratu pobjednici, a u miru gubitnici.
61. SREDSTVO
Vjerujem, oni koji ne biraju sredstva... HTV 1991; VI+IX
Izvor: Cilj ne bira sredstvo.
62. STADO
Oni (tj. srpski voždovi) su ti koji žele svoje stado ponovo okupiti. HTV 1991; VI
Izvor: Svaka ovca svome stadu bježi/ide.
63. SUSJED
A dobar susjed - kažu - potrebniji je nego tri daleka brata. HTV 1992; V
Izvor: Bolje dobar susjed nego dalek brat.
64. TOPOVI
...kako kaže rimska poslovice: Kad topovi grme onda ljudi šute. HR 1991; I+IX
Izvor: Kad topovi grme, onda ljudi šute./Kad oružje govori, onda muze šute.

65. UŠI
U božje uši... GS 1989; VIII
Izvor: Iz tvojih ustiju u božje uši.
66. VIDJETI
Živi bili... GS 1989; VIII
Izvor: Živi bili pa vidili.
67. VJETAR
Obistinila se ona narodna: Tko sije vjetar, žanje buru. HTV 1991; I+IX
Izvor: Tko sije vjetar, žanje buru/oluju.
68. VOĆE
Zabranjeno voće. GS 1989; VI
Izvor: Zabranjeno voće je najslade.
69. VRAG
Nije vrag tako crven. SD 1989; II
Izvor: Nije vrag tako crn.
- 70a. VRAT
Dakle, nije šija nego vrat, rekao je Mesić. HTV 1991; VI
Izvor: Sve je jedno, ali po šiji ali po vratu.
- 70b. Šija - vrat. GS 1989; VI
Izvor: 70a.
71. VRATITI
Sve će biti i sve će proći... i sve se vraća... kaže narod. HTV 1991; VIII+IX
Izvor: Sve se vraća, sve se plaća.
72. VRČ
Vrč ide na vodu dok se ne razbije. HTV 1992; I
Izvor: Vrč ide na vodu dok se ne razbije.
73. VREMENA
Tempora mutandur. HTV 1991; I
Izvor: Tempora mutandur.

- 74.a. VRIJEME
Ona engleska mudrost da je vrijeme novac kod nas ne važi. SD 1989; I+IX
Izvor: Vrijeme je novac.
- 74b. *Kod nas je vrijeme kavana, u repu kod liječnika, stajanje na šalteru, "sto godina te nisam vidio", "idemo na jednu s nogu".* SD 1989; VI
Izvor: 74a.
- 75a. VUK (ĆUD)
Stoji u pismu da protubirokratska (revolucija) mijenja samo dlaku, a ne i ćud. HTV 1991; VI+IX
Izvor: Vuk dlaku mijenja, al' ćud ne.
- 75b. *Kažu da vuk dlaku mijenja...* HTV 1991; I
Izvor: 75a.
- 75c. *Vuk dlaku mijenja, al' ćud nikako.* HTV 1992; I
Izvor: 75a.
76. VUK (KOZA)
No, kako će tada vuk biti sit i koza cijela. HTV 1993; VI
Izvor: Vuk sit i koza cijela, to ne može bit.
77. VUK (OVCE)
Ne kaže se bez veze: I kada su siti vuci, a ovce na broju, javlja se problem: kako nahraniti ovce? SD 1989; VI+IX
Izvor: Vuk sit i ovce na broju, to ne može bit.
78. ZAPOVIJEDATI
U svakoj kući... netko mora zapovijedati, a netko mora slušati. HTV 1991; (I)
Izvor: nije poznat.
- 79a. ZLO
Oni su nam vratili za dobro zlo. HTV 1991; VI
Izvor: Dobro se dobrim uzvraća, zlo zlim.

- 79b. ...još uvijek vjeruju da je zlo jače od dobroga. HTV 1991; V+IX
Izvor: 79a.
- 80a. ZLO (NESREĆA)
Kako jedno zlo ne dolazi samo otpala je mogućnost slanja brodova u Baltičko more. HTV 1991; I+IX
Izvor: Jedno zlo ne dolazi samo.
- 80b. *Kako jedno zlo ne dolazi samo, došlo je sada, kao što svi znamo, do previranja i u baltičkim zonama...* HTV 1991; I+IX
Izvor: 80a.
81. ZLO (ZLO)
Ali nije svako zlo za zlo. HTV 1991; I+IX
Izvor: Nije svako zlo za zlo.
82. ZMIJA
Jer pravo su rekli stari ljudi: Neće zmija neg' pod kamen. HTV 1993; (I)+IX
Izvor: nije poznat.

Željka Matulina: CROATIAN PROVERB IN THE POLITICAL CONTEXT

S u m m a r y

Starting from the necessity to identify Croatian proverbs, part of national culture and language, in spoken and written texts published in the Croatian mass-media during the war years 1991-1994, the present work aims (1) to show the political themes that were described paremiologically and their communicational purpose, (2) to list the proverbs and to show which were used most frequently, and (3) in what way.

(1) Proverbs that are dominant in the political columns refer metaphorically (a) to the political situation in former Yugoslavia as viewed from the Croatian point of view, (b) to the character of the aggressor, and (c) to the evaluation of the Croatian position and their own qualification of themselves.

(2) In the ascertained stock of about a hundred proverbs, of which 82 are different, six are most frequent, viz. "History is teacher of life", "Eye for eye, tooth for tooth", "Whatever a man soweth, that shall be also reap", "All they that take the sword shall perish with the sword", "Wolf changes his clothing but never his nature" and "Stretch your legs according to your coverlet".

(3) As to the manner of use, the trends that were observed formerly are further confirmed, proverbs in the mass media are often modified in form, and there are 9 types of modification. Each type is described, and all the proverbs of the corpus are assigned to one of the 9 structural classes.